

Diakonia-ammattikorkeakoulu
Lukuvuoden avajaiset
1.9.2009 klo 10

Rehtori Jorma Niemelä, Diak:

Ennakointi hallittava niin koulutuksessa kuin koko yhteiskunnassakin

”Luonnonlahjat ovat epälukuiset ja sen tähden niistä lieneekin jokainen saanut oman osansa. Tavallisesti kyllä puhutaan lahjakkaista ja lahjattomista ihmisistä, mutta se tulee kai siitä, ettei kaikkia ihmisiä saada nähdä heidän oikeassa ympäristössään. Mutta anna heidän kunkin päästä omalle alalleen, niin näet, mihin heistä mikin kelpaa. Luulit häntä aivan mitättömäksi mieheksi ja yht’äkkiä saattaa hän esiintyä lajinsa täydellisimpänä.”

Näin Juhani Aho pohtii lastussaan Sasu Punanen 1800-luvun loppuvuosikymmeniltä. Novellin yksinkertainen opetus on siinä, että vaikka Sasu Punasella olivat heikot lahjat kaavailemaansa apupapin tehtävään ja elämä kului ilman suuria ajatuksia ja intohimoja, hänen lahjansa pääsivät parhaimmin esiin saunomisessa, sen nautinnoissa ja kaikkeen saunomiseen liittyvässä tietämyksessä.

Juhani Ahon, ensimmäisen suomenkielisen ammattikirjailijan, novellin sanoma on edelleen ajankohtainen. Tapanamme on vain lähestyä asiaa yhteiskunnasta, työelämästä ja koulutusjärjestelmistä käsin, ei ihmisestä, hänen unelmistaan ja lahjakkuuksistaan käsin.

Koulutustarjonnan mitoittamiseen ja koulutuksen sisällölliseen kehittämiseen on luotu ennakointijärjestelmä, jossa arvioidaan tulevaisuuden koulutus- ja työvoimatarpeita. Koulutuksen ennakointi on eräs keskeinen osa koulutuspolitiikan ohjausta ja päätöksentekoa.

Parhaillaan ollaan uudistamassa hajanaista valtion aluehallintoa kahdeksi eri viranomaistoimijaksi. Esityksen yleisenä tavoitteena saada aikaan kansalais- ja asiakaslähtöisesti, tehokkaasti ja tuloksellisesti toimiva aluehallinto sekä vahvistaa maakunnan liittojen roolia.

Maakunnan liittojen tehtäviksi tulisi muiden muassa alueellisten pitkän ja keskipitkän aikavälin koulutustarpeiden ennakoinnin suunnittelun käynnistäminen ja suunnittelun koordinaatio osana koulutuksen ja tutkimuksen kehittämissuunnittelua. Maakuntaliittojen tulisi taas toimia yhteistyössä valtion aluehallintoviranomaiseksi kaavaillun elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskuksen eli Elyn kanssa.

Maakuntaliittojen tehtäväksi esitetty koulutustarpeiden ennakointi ja suunnittelutyön koordinaatio erityisesti korkeakoulutuksen osalta on erittäin haastava tehtävä. Mitoitusta koskevista suunnitelmista opetusministeriö on jo aiemminkin pyytänyt alueelliset tavoitteet. Niistä ei kuitenkaan ole ollut juurikaan hyötyä keskushallinnon tai ammattikorkeakoulukohtaisen tavoitteiden asetannan kannalta.

Niin kuin Ammattikorkeakoulujen rehtorineuvosto Arene on todennut, nykyisessä muodossaan ei maakuntaliitoilla ole resursseja tämän ennakointitehtävän toteuttamiseen. Mikäli uudistuksen myötä tehtävä niille tässä laajuudessa tulee, on myös huolehdittava riittävästä resursseista tehtävän toteuttamiseen.

Lisäksi ammattikorkeakoulujen toiminta-alue ulottuu laajemmalle kuin yhden maakuntaliiton toimialue, joten maakuntaliittojen välisen yhteistyön tiivistäminen ennakoinnin toteuttamiseksi on tarpeen, mikäli tehtävä maakuntien liitoilla halutaan toteuttaa. Ennakointia toteutetaan jo nyt varsin monilla tasoilla, joten myös sen työn kokonaiskoordinaatiosta tulee huolehtia. Kuntia edustavien maakuntaliittojen tulisi ottaa huomioon myös yksityisten koulutuksen järjestäjien tuoman lisäarvon koulutustarjontaan. Paikallinen ja alueellinen näkökulma ei välttämättä tuo riittävästi esiin kansallisesti tärkeitä koulutustehtäviä.

On myös huolehdittava siitä, että erilaiset roolit eivät sekoitu. Koulutuksen ennakointi, ennakointiin liittyvä edunvalvonta ja ennakoinnin poliittinen päätöksenteko eivät saa sekoittua keskenään. Parhaimmillaan kaavailtu uudistus toisi näkyviin aikaisempaa selkeämmin paikalliset ja alueelliset työvoima- ja koulutustarpeet, pahimmillaan se pirstaloisi kansalliset linjanvedot.

Juuri näinä aikoina näemme ennakoinnin vaikeuden. Taloudellinen lama vähentää työpaikkoja. Kuukaan ei osaa juuri nyt arvioida, millaiseksi suomalainen talouselämä muotoutuu ja minkä laajuisena julkinen sektori kyetään säilyttämään. Jo ennen lamaa eurooppalaisittainkin nopea Suomen väestön ja työvoiman ikärakenteen muutos eli väestön vanheneminen oli ennakoinnin kannalta haastava. Arvio oli ja on edelleenkin, että suurten ikäluokkien eläköityminen aiheuttaa merkittävän työvoimapulan.

Aivan erityiseksi haasteeksi koulutus- ja työvoimapolitiikan kannalta tulee maahanmuuttajien määrän nopea kasvu. Arvioiden mukaan vuonna 2025 lähes neljäsosa helsinkiläisistä puhuu äidinkielenään muuta kuin suomea tai ruotsia. Vaikka koulutusjärjestelmä on alkanut reagoida tähän haasteeseen, on kehitystä nopeutettava. On suuri vaara, että maahanmuuttajien lahjakkuus- ja osaamisreservit jäävät käyttämättä ja koko kotouttaminen epäonnistuu, jos koulutusjärjestelmä on rakennettu vain standardisuomalaisille.

Korkeakoululaitoksen kansainvälistymistä on jatkettava Matti Vanhasen II hallituksen linjoittamalla tavalla. Meidän on myös löydettävä keinoja aliedustettujen ryhmien ja heidän lahjakkuusreserviensä saamiseksi nykyistä paremmin koulutukseen niin kuin OECD ja EU ovat linjoittaneet.

Koulutuksen laiva kääntyy hitaasti. Jos koulutustarjonnan muutoksista päätetään tänään, uuden päätöksen mukaisten tutkintojen suorittajat valmistuvat työelämään ensi vuosikymmenen jälkipuoliskolla. Sillä välillä maailma on taas ehtinyt muuttua. Peruskoulutuksen muutokset vaikuttavat vielä pidemmällä ajankänteellä.

A very special challenge in education and labour policy is the rapid increase in the number of immigrants. Estimates say that nearly one fourth of the population of Helsinki will in the year 2025 speak a language other than Finnish or Swedish as their mother tongue. Although the education system has begun to react to this challenge, the development must be accelerated. There is great danger of immigrants' talents and know-how not being fully utilised and social integration will fail if the education system is only built for native Finns.

The internationalisation of the system of higher education must be continued in the direction delineated by Prime Minister Matti Vanhanen's second cabinet. We must also find ways of improving the inclusion of under-represented groups and their talents in education, according to the guidelines of the OECD and EU.

Changes in the education system do not happen overnight. If changes in the supply of education are decided on today, the first ones to graduate according to a new degree will be in the working life no earlier than in the latter half of the next decade. But, in the meanwhile, the world has yet again changed. Changes in basic education happen in an even longer space of time.

Tänä päivänä Sasu Punasella olisi ollut enemmän mahdollisuuksia toteuttaa omaa lahjakkuuttaan. Hän olisi nyt verraton veijari elämysteollisuuden palvelukseen kehittämään suomalaista saunaa ja sen elämyspalveluja. Sasu saisi hienon identiteetin: hän ei olisi vain laiskannihkeä, haparoiva opiskelija – hän olisi todellinen luovien alojen lupaus.

Luovilla aloilla tarkoitetaan aineetonta arvoa, esimerkiksi tuotemerkkejä, patenteja tai tekijänoikeuksia, synnyttävää toimintaa. Luovien alojen merkitys Suomen kansantaloudelle on suuri ja kasvaa edelleen. Euroopassa kulttuurin ja luovien alojen sektorin arvo oli jo vuonna 2003 yli 650 miljardia euroa, mikä oli enemmän kuin autonvalmistusteollisuuden tai ICT-sektorin. Uskon, että useimmat asiantuntijat ja päättäjät saattoivat ennakoida, että kulttuurin merkitys kasvaisi, mutta tuskin sen merkityksen syvyyttä ja laajuutta osattiin nähdä.

Diakin pääalojen, sosiaali- ja terveydenhuollon, työvoimatarpeen ennakoidaan kasvavan, samoin yliopistopuolella opettajien ja mm. teologien. Osaamistarpeiden muutoksesta on jo näkemystä ainakin joiltakin osin. Ratkaisevaa kuitenkin on se, miten laajana hyvinvointivaltio kyetään säilyttämään ja miten sitä kehitetään esimerkiksi innovatiivisten palveluratkaisujen sekä uudenlaisten osaamis- ja ammattikuvien kautta. Nykyinen terveydenhuollon järjestelmä itsessään on eriarvoistava. Tavallisen kansalaisen ja varsinkin syrjäytyneen ihmisen kannalta sosiaali- ja terveydenhuollon kokonaisuus on aivan liian hajanainen ja sektoroitunut. Tarvitaan vahvaa näkemystä siitä, miten ammatillisen osaamisen kautta luodaan kansalais- ja käyttäjälähtöisyyttä myös näiden alojen palvelu- ja varsinkin peruspalvelutuotantoon.

Käyttäjälähtöisyyden parantamiseen ehdotetaan liian usein uusia ja varsinkin elinkeinotoimijoita. Tämä kehitys puolestaan rikkoo herkästi palveluketjuja ja monimutkaistaa palvelujärjestelmää, joka taas heikentää käyttäjälähtöisyyttä. Monimutkaistuvassa maailmassa me tarvitsemme yhtäältä järjestelmätason vaativaa osaamista, toisaalta yhtä vaativaa ihmisen kokonaisvaltaisen kohtaamisen osaamista.

Osaamistarpeisiin vastaaminen asettaa ammattikorkeakoulujen henkilöstön suuren haasteen eteen. Meidän omaakin osaamistamme tulee jatkuvasti kehittää ja päivittää. Tuskinpa ulkopäin aina tajutaankaan sitä vaatimustasoa, joka opettajakuntaamme kohdistuu. Teoreettisen osaamisen ja pedagogisen pätevyyden ohella tulee olla mahdollisimman ajantasainen tieto siitä, missä työelämässä mennään. Olemme aloittaneet Diakonia-ammattikorkeakoulussa laajan osaamisen kehittämiseen ja osaamisen johtamiseen liittyvän kehitystyön sekä kehittämme laadunvarmistusjärjestelmämme auditoinnissakin kiitosta saaneita työelämän oppimisympäristöjä (TOP). Oppimisympäristöissä tavoitteena on niin opiskelijoiden, työelämän kuin oman osaamisemmekin kehittyminen toisiltamme oppien.

Työn ja koulutuksen suhde yhteiskunnassamme on muuttunut. Kun ennen elämänuria suunniteltiin kolmivaiheisena niin, että opiskelun jälkeen siirryttiin työelämään ja sieltä eläkkeelle, niin nyt tämä kuva on muuttunut. Tänä päivänä on oltava valmiita elinikäiseen oppimiseen, ammatilliseen uudistumiseen ja jopa ammatin vaihtoon työelämän tarpeiden muuttumisen myötä. Ammattikorkeakouluissa nähdään, että työelämässä tapahtuu huikean paljon innovatiivista kehitystä ja kouluttautumista. On löydettävä aikaisempaa syvempiä yhteistyön muotoja. Yhteistyön kehittymisessä auttaa myös aikaisemmin hankitun osaamisen tunnistaminen ja tunnustaminen (AHOT), jota nyt olemme ottamassa käyttöön.

Ammatillisesti suuntautuneen aikuiskoulutuksen kokonaisuudistuksella eli ns. AKKU-prosessilla pyritään selkiyttämään ammatillisen aikuiskoulutuksen tarjontaa, etuuksia, rahoitusta ja hallintoa. Toimenpiteillä pyritään muiden muassa kannustamaan työikäisiä osaamisen jatkuvaan ylläpitoon ja

kehittämiseen. Konkreettisina vaihtoehtoina on korkeakouluille tullut muiden muassa oppisopimustyyppinen koulutus siihen liittyvine erityispätevyyksineen.

Laman varjossa ja julkisen talouden kriisissäkin Matti Vanhasen II hallitus pyrki tuoreessa talousarvioesityksessään panostamaan juuri näille painopistealueilla. Tätä painotusta on tervehdittävä ilolla.

Tämä rakennelma edellyttää sitä, että koulutus antaa vahvan perussivistyksen, vahvat vuorovaikutustaidot ja elinikäisen oppimisen halun ja valmiuden. On hienoa, että lainsäädännön tarkistus toi ammattikorkeakoulujen toiminnan perustaksi myös sivistykselliset lähtökohdat. Siltä osin uudistus jäi valitettavasti puolitiehen, kun laki korostaa edelleen vain yksilöllistä ammatillista kasvua – ei sosiaalisia valmiuksia ja yhteisöllistä osaamista.

Kaiken koulutuksen on annettava sydämen sivistystä ja sosiaalisia valmiuksia. Sosiaaliin valmiuksiin kuuluu tänä päivänä yhä enemmän monikulttuurisuus- ja kansainvälisyysosaaminen. Vain näiltä pohjilta voi vahvana elää muuntuvien osaamis- ja työvoimatarpeiden uljaassa uudessa yhteiskunnassa. Ja juuri tällaisen laaja-alaisen perustan päälle kansalainen voi rakentaa sen osaamisensa, joi-
sa voi toteutua ”lajinsa täydellisimpänä”.

Näiden kaikkien yhteiskunnallisten työ- ja koulutuspoliittisten näkemysten rinnalle pitää ottaa myös yksilöiden erilaiset lahjakkuudet ja kutsumukset. En tarkoita, että koulutus- ja työelämän tulee mennä äärimmäiseen yksilön korostamiseen, mutta niin yksilön kuin yhteisönkin etu on yksilöiden voimavarojen ja sitoutumisen luova kanavointi.

Taloudellisen laman synnyttämä työttömyys hukkaa nyt lahjakkuutta ja osaamisreservejä ja myös niiden potentiaaleja. Nuorten varhainen syrjäytyminen ja koulupudokkuus ovat suuri inhimillinen tragedia ja yhteiskunnallinen tuhlaus. Olemmekin aloittaneet korkeakoulujen laajan yhteisen projektin korkeakoulujen opiskelijoiden syrjäytymisen ehkäisemiseksi. Mutta se ei riitä; myös valmistuneille nuorille olisi taattava kaikissa tilanteissa työpaikka.

Mutta palataan lopuksi vielä Juhani Ahon novelliin Sasu Punasesta. Aho pohtii kuinka suomalaiset ovat keksineen saunan, joka hänen mielestään lienee heidän ainoa oma keksintönsä.

”Sentähden tämä kansa osaa kylpeä paremmin kuin mikään muu kansa. Ja sentähden on tämän kansan keskuudessa myöskin parhaimmat kylpijät, etevimmät löylytaiteilijat. Mutta en ole niidenkään joukossa vielä tavannut toista sellaista kylpijää kuin hän, tämä Sasu Punanen. Hän on etevän rotunsa kaikista etevin, hän on kaikkien saunaniekkain saunaniekka”.

Olisiko tässä osviittaa ennakoinnin ja muun koulutuspolitiikan tulevaisuudelle?